

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

**PROGRAMY Z ZAKRESU PROFILAKTYKI
ALKOHOLOWEJ I NARKOTYKOWEJ
W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM**

INFORMACJA

**KOMISJA RODZINY, ZDROWIA I SPRAW SPOŁECZNYCH
SEJMIKU WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO**

OPOLE, kwiecień 2012

SPIS TREŚCI

1. Wstęp.....	3
2. Szkolne programy profilaktyczne realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	5
3. Pozaszkolne programy profilaktyczne realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.....	10
4. Świetlice realizujące program socjoterapeutyczny w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.....	14
5. Świetlice realizujące program profilaktyczny w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	17
6. Kolonie i obozy z programem zajęć socjoterapeutycznych oraz kolonie i obozy z programem zajęć profilaktycznych realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.....	20
7. Programy i przedsięwzięcia profilaktyczne opracowane i realizowane przez młodzież, skierowane do grup rówieśniczych realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.....	22
8. Programy interwencyjno-profilaktyczne dla młodzieży z problemami alkoholowymi realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.....	23
9. Szkolenia sprzedawców napojów alkoholowych realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.....	24
10. Profilaktyka w gminach województwa opolskiego na podstawie danych Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii	24
11. Podsumowanie	26

1. Wstęp

Profilaktyka używania przez dzieci i młodzież alkoholu i innych środków psychoaktywnych (narkotyków, dopalaczy, klejów, rozpuszczalników oraz tytoniu) posiada aktualnie poważne zaplecze teoretyczno-badawcze. Odrębną kwestią jest zakres stosowania ustaleń i wyników prac tego zaplecza przez realizatorów, bądź organizatorów profilaktyki w szkołach oraz w samorządach terytorialnych. Głównymi organizatorami profilaktyki dotyczącej używania przez dzieci i młodzież środków psychoaktywnych są samorządy gminne ze względu na organizowanie na swoim terenie szkół podstawowych oraz gimnazjów, a także ze względu na posiadanie specjalnych dochodów budżetowych przeznaczonych na realizację gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz programów przeciwdziałania narkomanii.

W obu rodzajach gminnych programów istotne znaczenie ma realizacja szkolnych i środowiskowych (pozaszkolnych) programów profilaktycznych adresowanych do dzieci i/lub młodzieży.

Powszechnie stosowany jest obecnie podział profilaktyki na trzy rodzaje - poniżej podane zostaną ich opisy stosowane przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Pierwszy i najbardziej rozpowszechniony rodzaj profilaktyki stanowi „Profilaktyka uniwersalna – ukierunkowana na całe populacje. Są to działania profilaktyczne adresowane do całych grup (populacji) bez względu na stopień indywidualnego ryzyka występowania problemów alkoholowych. Ich celem jest zmniejszanie lub eliminowanie czynników ryzyka sprzyjających rozwojowi problemów alkoholowych w danej populacji”¹.

Drugi rodzaj profilaktyki to „Profilaktyka selektywna – ukierunkowana na jednostki i grupy zwiększonego ryzyka. Są to działania profilaktyczne adresowane do jednostek i grup, które ze względu na swoją sytuację, rodzinną, środowiskową lub uwarunkowania biologiczne są narażone na większe od przeciętnego ryzyko wystąpienia problemów alkoholowych lub/i innych zaburzeń zdrowia psychicznego”². Trzecim rodzajem profilaktyki jest „Profilaktyka wskazująca – ukierunkowana na jednostki (lub grupy) wysokiego ryzyka, demonstrujące pierwsze symptomy problemów alkoholowych. Są to działania profilaktyczne adresowane do osób (grup osób), które demonstrują wczesne symptomy problemów alkoholowych lub/i innych zaburzeń zachowania lub problemów psychicznych, ale jeszcze nie spełniają kryteriów diagnostycznych picia szkodliwego, uzależnienia od alkoholu lub innych zaburzeń

---

¹ *Rekomendacje do realizowania i finansowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w 2012 roku*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2011, s. 42.

² *Rekomendacje...*, s. 42.

związanych z nadużywaniem alkoholu opisanych w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10³.

Stosowany jest także nieco inny podział profilaktyki dotyczącej środków psychoaktywnych, z którym możemy się spotkać np. w niektórych opracowaniach Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii. W tym drugim podziale wyróżniamy profilaktykę pierwszorzędową, odpowiadającą profilaktyce uniwersalnej oraz profilaktykę drugorzędową odpowiadającą profilaktyce selektywnej i wskazującej.

We wszelkiej, adresowanej do młodzieży działalności profilaktycznej, należy brać pod uwagę, iż „Niska skuteczność działań interwencyjnych wynika częściowo z faktu, że potencjalne szkody zdrowotne dotyczą odległej perspektywy kilkudziesięciu lat, zagrożenia chorobami cywilizacyjnymi i przedwczesnym zgonem, a nie chwili obecnej. Młodzi ludzie dostrzegają natomiast bieżące korzyści wynikające ze stosowania niektórych substancji psychoaktywnych, przedkładają chwilowe poczucie rozluźnienia, zwiększoną pewność siebie i współuczestniczenie w zachowaniach grupowych nad odległe skutki zdrowotne, które teoretycznie mogą ale nie muszą ich osobiście dotknąć. Lekceważenie skutków nieprawidłowego stylu życia dotyczy nie tylko substancji psychoaktywnych, ale i innych zachowań związanych z niewłaściwą dietą, ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, uczestniczeniem w bójkach, ryzykownymi zachowaniami w ruchu drogowym lub brakiem aktywności fizycznej”⁴.

Samorządowa działalność profilaktyczna może i powinna być przemyślana i zaplanowana w sposób profesjonalny. Analizie tego obszaru mogą służyć dane uzyskiwane za pomocą wypełnianych w gminach ankiet PARPA-G1 dotyczących realizacji gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. W przypadku województwa opolskiego proces zbierania tych ankiet, będący elementem funkcjonowania systemu statystyki państwowej, dostarcza informacji ze wszystkich gmin regionu⁵. Dla potrzeb niniejszego opracowania wykorzystano zbiorcze wojewódzkie zestawienia ankiet PARPA-G1 dostępne na stronie internetowej PARPA oraz informacje dotyczące demografii i ludności województwa opolskiego dostępne na stronie internetowej GUS. Ponadto wykorzystano informacje zawarte na stronie internetowej Krajowego Biura ds.

---

³ *Rekomendacje...*, s. 42.

⁴ Mazur Joanna, Woynarowska Barbara, *Zespół zachowań ryzykownych a zdrowie subiektywne i zadowolenie z życia młodzieży 15-letniej*, w: *Medycyna wieku rozwojowego*. Kwartalnik, tom VIII, 2004 r., Nr 3, część I, lipiec-wrzesień, s. 569.

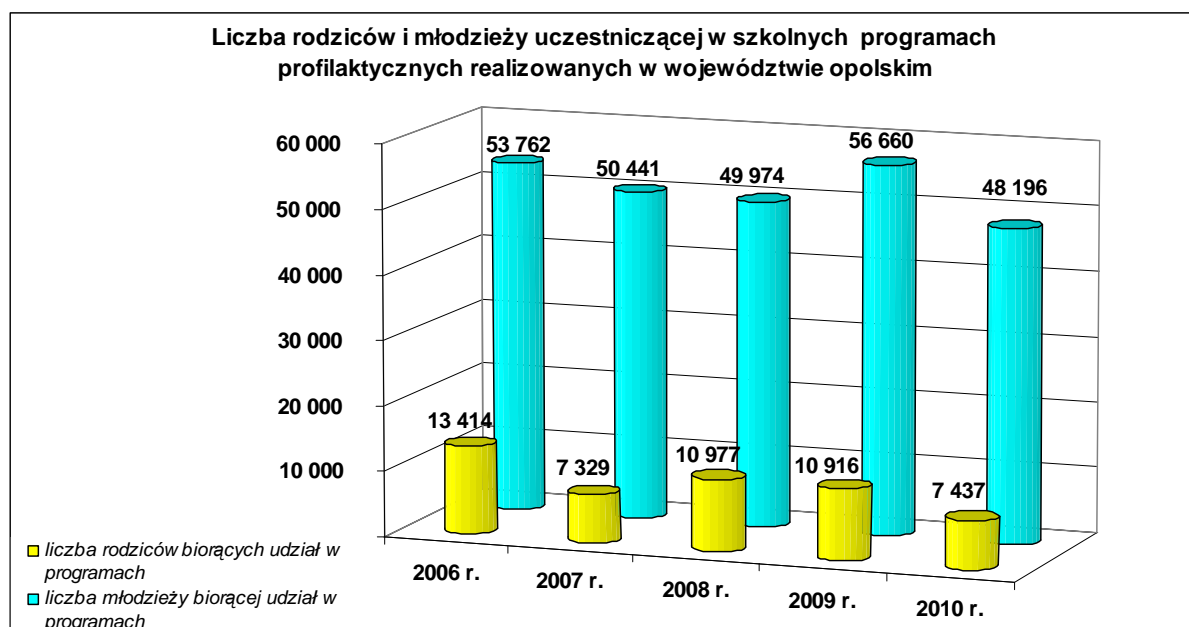
⁵ Ankiety dostępne są dla gmin na stronie internetowej PARPA, niezależnie od tego za pośrednictwem pełnomocnika Zarządu Województwa Opolskiego ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, corocznie organizowana jest wysyłka ankiet do gmin województwa oraz ich zbiórka po wypełnieniu. Po zebraniu wszystkich ankiet przesyłane są one z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego do PARPA.

Przeciwdziałania Narkomanii w zbiorczej informacji dotyczącej realizacji przez gminy programów przeciwdziałania narkomanii w 2009 r.

2. Szkolne programy profilaktyczne realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

W ramach realizacji przez gminy profilaktyki alkoholowej w województwie opolskim wdrożone zostały między innymi szkolne programy profilaktyczne, dotyczyły one używania substancji psychoaktywnych oraz innych zachowań problemowych, np. agresji. Wykres poniżej przedstawia liczbę młodzieży jak również rodziców uczestniczących w tych programach w latach 2006-2010.

Wykres 1

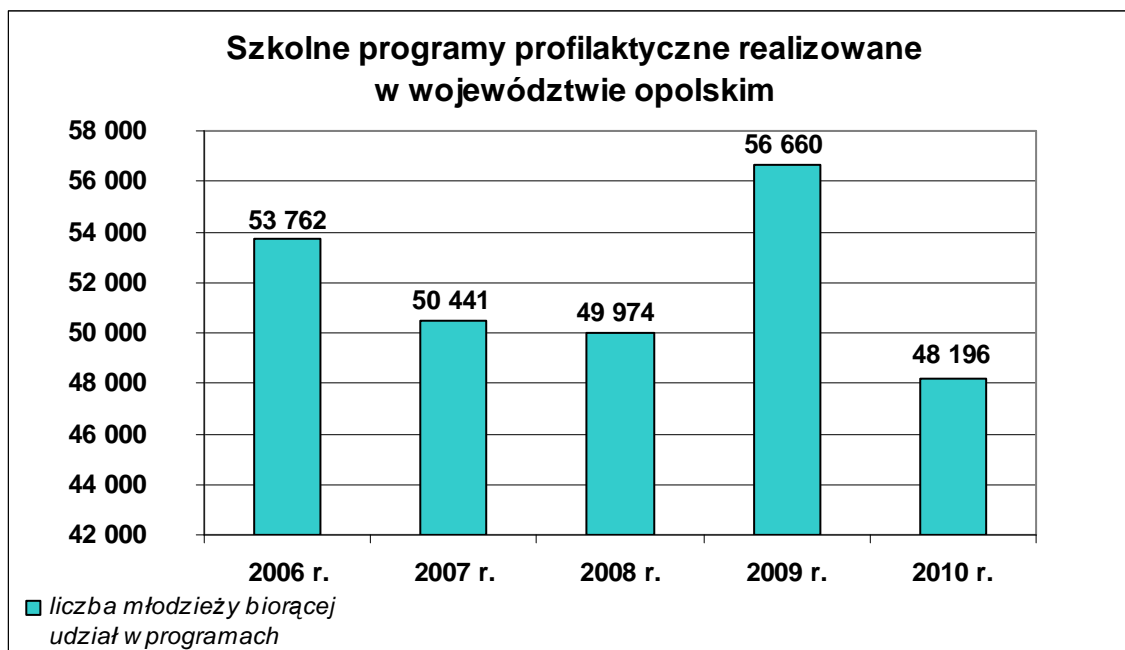
W roku 2010 nastąpił spadek uczestnictwa młodzieży w programach profilaktycznych. Liczba młodzieży uczestniczącej w tych programach w 2010 r. w porównaniu z rokiem 2009, w którym zanotowano najliczniejszy udział – była mniejsza o 8.464 osób.

Zaobserwować można również spadek udziału rodziców w szkolnych programach profilaktycznych w 2010 r. W porównaniu z rokiem 2009 liczba tych rodziców zmniejszyła się w 2010 r. o 3.479 osób.

W 2010 roku rodzice stanowili 15% liczby uczestniczącej w programach profilaktycznych młodzieży. To niezadowalający odsetek, ze względu na korzystny wpływ objęcia programami profilaktycznymi o charakterze uniwersalnym zarówno dzieci jak i rodziców.

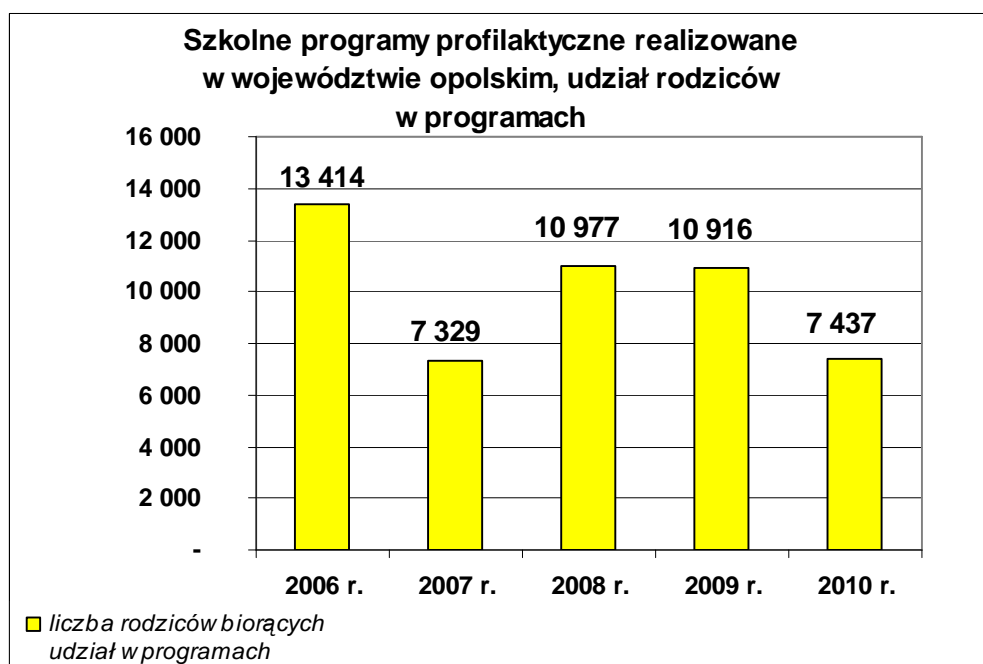
Wykresy numer 2-5, zaprezentowane poniżej obrazują uczestnictwo młodzieży, rodziców i nauczycieli w szkolnych programach profilaktycznych.

Wykres 2

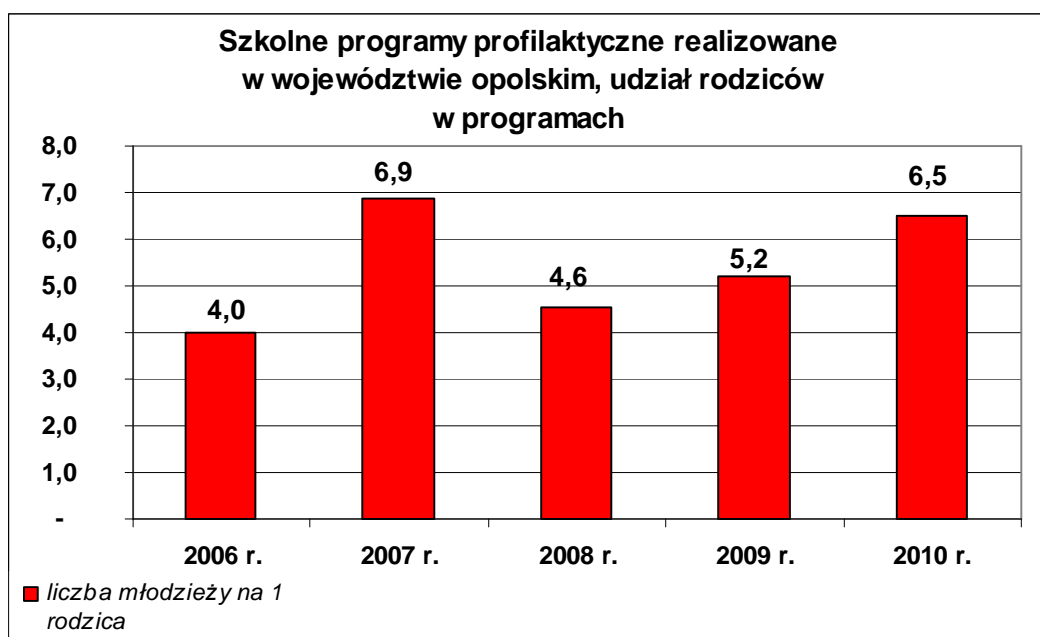
Dane nie pozwalają na określenie jakiego rodzaju profilaktyki dotyczyły programy, w których uczestniczyła młodzież. Można jedynie założyć, że skoro były to szkolne programy profilaktyczne, to w zdecydowanej większości dotyczyły one profilaktyki uniwersalnej. Chociaż należy pamiętać, że część współczesnych programów profilaktycznych może w różnej konfiguracji dotyczyć jednocześnie obszarów profilaktyki uniwersalnej, selektywnej, a nawet wskazującej.

Wykres 3

Stosunkowo niewielka liczba rodziców uczestniczących w programach, pośrednio obrazuje trudności z jakimi borykają się szkoły w swojej działalności profilaktycznej i wychowawczej. Bez zaangażowania rodziców działalność ta będzie dużo mniej skuteczna, gdyż „Utrzymanie dobrych relacji rodzice-dziecko jest jednym z kluczowych czynników chroniących, które sprzyjają dobremu funkcjonowaniu i zapobiegają występowaniu zachowań ryzykownych oraz zaburzeń zdrowia psychicznego wśród dzieci i młodzieży”⁶, a programy profilaktyczne mają te relacje wzmacniać, pozytywnie korygować lub odbudowywać.

Wykres 4

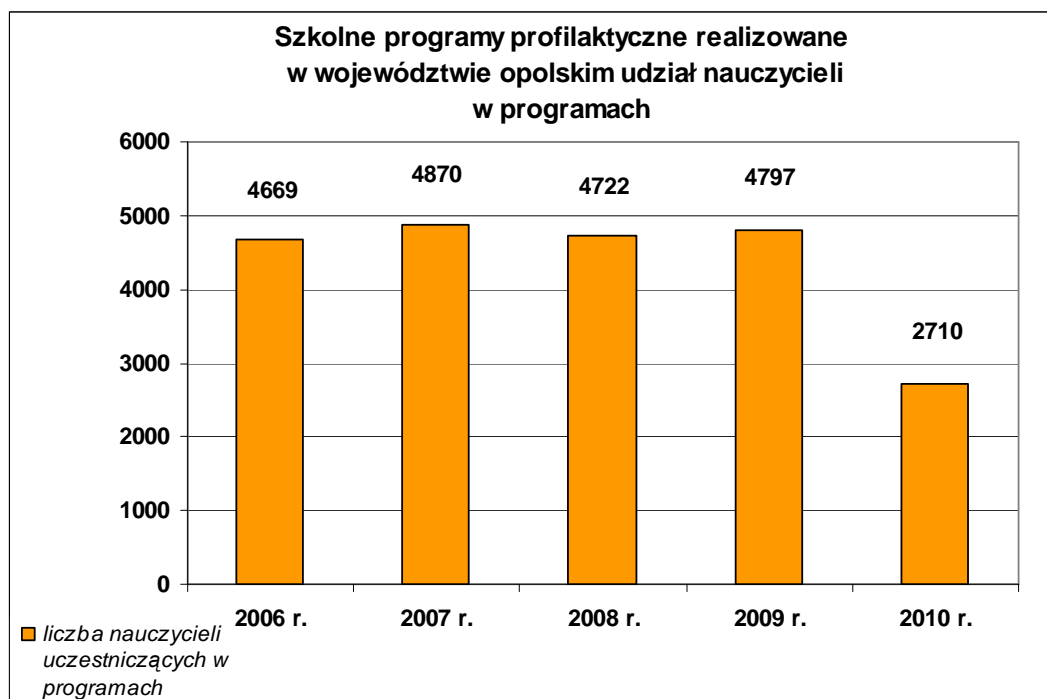
Wykres 4 obrazuje niekorzystny od 2008 r. trend dotyczący udziału rodziców w szkolnych programach profilaktycznych. Można z dużą dozą ostrożności założyć, że zwiększająca się liczba uczniów przypadająca na 1 rodzica wskazuje na następujący w skali makro proces zmniejszającej się jakości realizowanych programów profilaktycznych, bądź jakości ich realizacji, bowiem jak wskazano wyżej, korzystne jest objęcie programami jak największej liczby zarówno młodzieży, jak i rodziców.

Jeszcze raz podkreślmy fundamentalne znaczenie roli rodziców dla profilaktyki „Wyniki wielu badań są zgodne co do tego, że odpowiednie praktyki wychowawcze rodziców i pozytywne relacje z dziećmi, stanowią jeden z silniejszych czynników chroniących przed rozwojem zespołu zachowań problemowych (nadużywania substancji

⁶Borucka Anna, Okulicz-Kozaryn Katarzyna, *Program Wzmacniania Rodziny. Profilaktyka uniwersalna, selektywna, czy wskazująca ?*, w : red. Deptuła Maria, *Profilaktyka w grupach ryzyka. Działania. Część 2*, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2010, s.7.

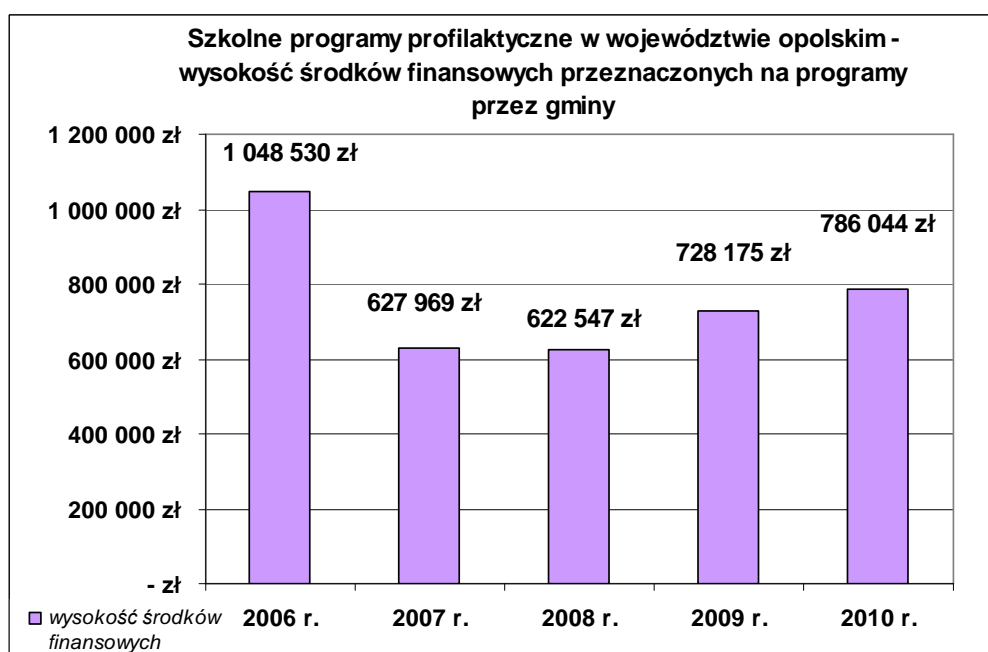
psychoaktywnych, ryzykownych zachowań seksualnych, agresji, wykroczeń i problemów szkolnych) u młodzieży w okresie dojrzewania”⁷.

Wykres 5

Wykres 5 uwidacznia drastyczny spadek udziału nauczycieli w szkolnych programach profilaktycznych, który nastąpił w 2010 r. Spadek ten w 2010 r. w stosunku do 2009 r. wyniósł 2.087 osób. W konsekwencji w 2010 r. liczba nauczycieli uczestniczących w programach profilaktycznych wyniosła tylko 43% liczby z 2009 r.

Wykres 6

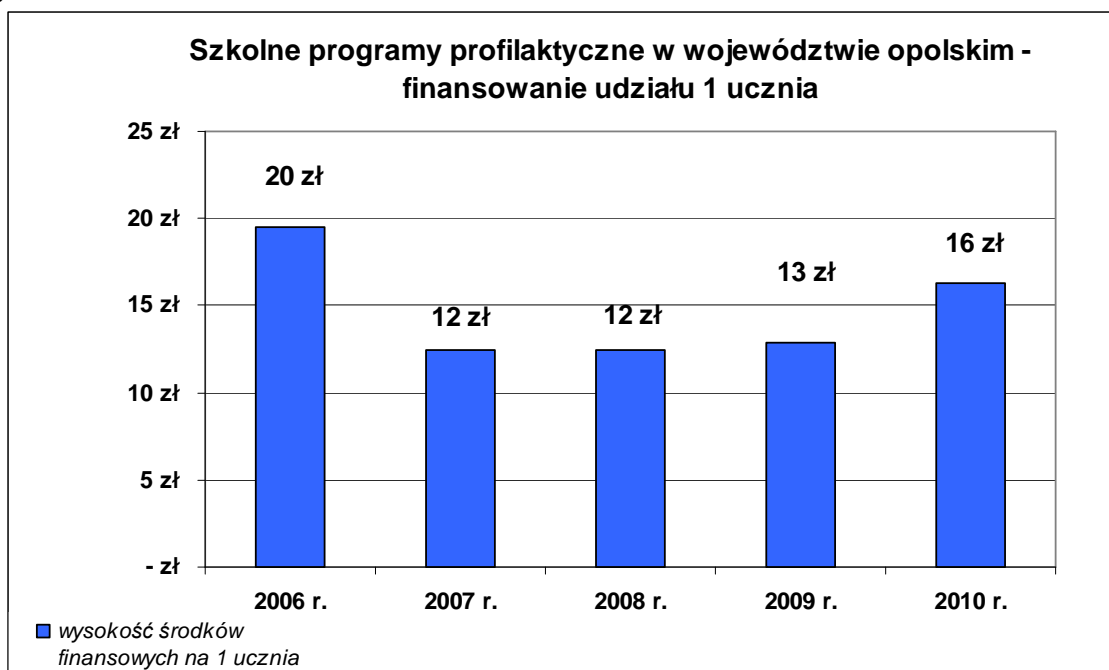

⁷Ostaszewski Krzysztof, *Kompendium wiedzy o profilaktyce*, w : opr. zbior. Przewodnik metodyczny po programach promocji zdrowia psychicznego i profilaktyki, Fundacja ETOH, Warszawa 2010, s. 83.

Od 2008 r. obserwowany jest systematyczny wzrost środków finansowych przeznaczanych przez gminy województwa opolskiego na realizację szkolnych programów profilaktycznych. Jednocześnie zaś następuje znaczący spadek liczby uczniów, rodziców i nauczycieli uczestniczących w tych programach. Mamy więc do czynienia ze zjawiskiem podnoszenia się wydatków połączonym ze zmniejszającymi się rezultatami liczbowymi. Trudno przesądzić, czy powyższe wiąże się z obiektywnym wzrostem kosztów realizacji programów profilaktycznych, czy też ma inne powody, np. sięganie przez gminy po droższe oferty programów.

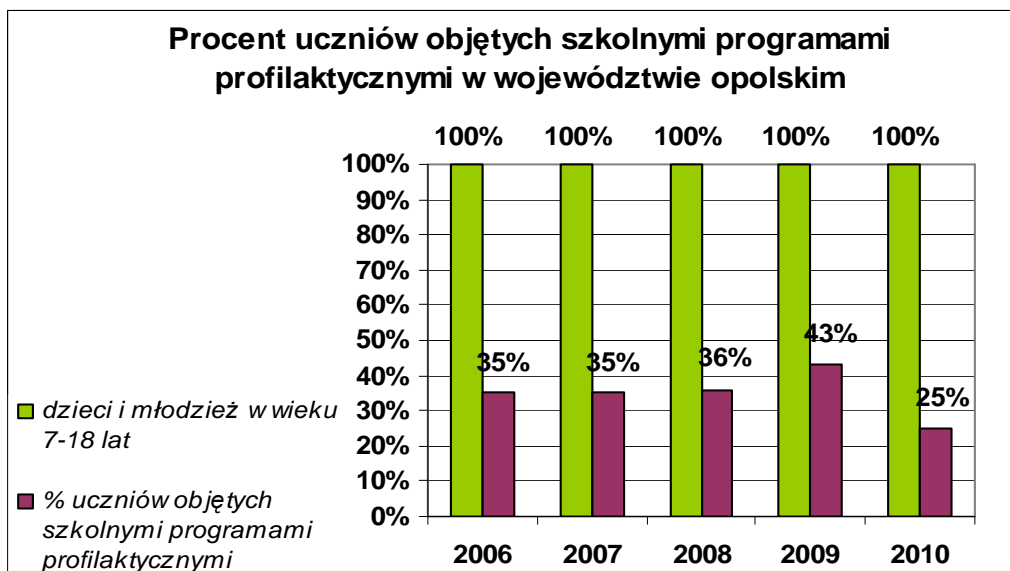
Wykres 7

Wykres 7 ilustruje wzrost środków finansowych przeznaczonych przez gminy województwa opolskiego na udział 1 ucznia w szkolnych programach profilaktycznych. Może to być trend korzystny np. pod względem jakości kupowanych droższych produktów profilaktycznych. Analizując pod innym kątem - zwiększanie się kosztów udziału 1 ucznia w szkolnych programach profilaktycznych, nie jest jednak trendem pozytywnym ponieważ nie prowadzi do zwiększania się liczby uczniów objętych programami i to pomimo oddziaływań niżu demograficznego.

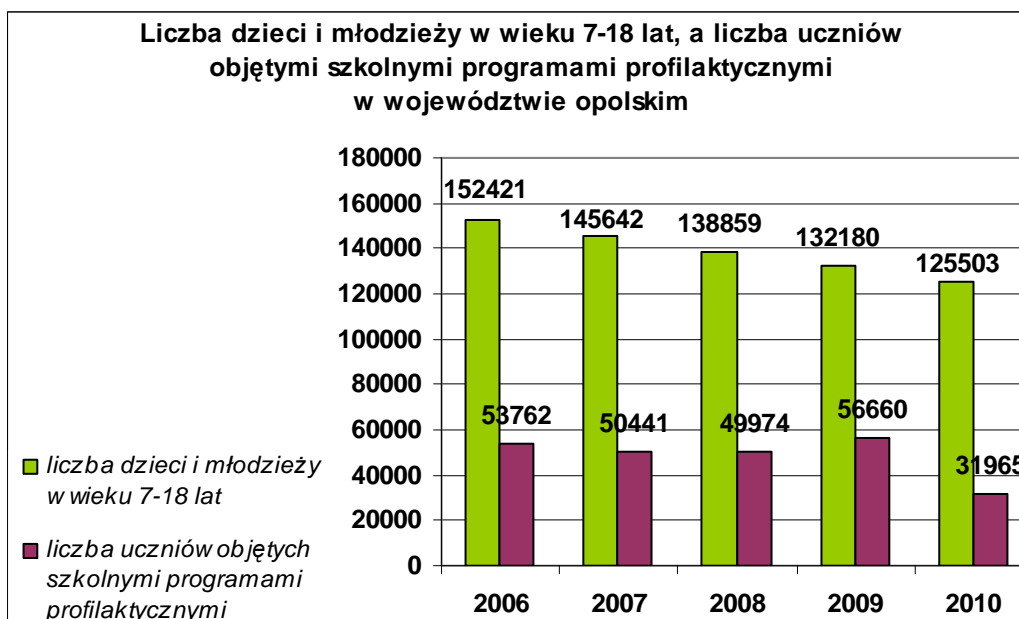
Generalnie ujmując, to budżety gmin ponoszą zasadniczy ciężar finansowania adresowanych do dzieci i młodzieży programów profilaktycznych w obszarze uniwersalnej profilaktyki problemów alkoholowych i różnego rodzaju zachowań problemowych. Wysiłek ten ilustruje wykres 8.

Wykres 8

Spadek liczby uczniów objętych w 2010 r. programami profilaktycznymi skutkuje spadkiem ich odsetka w stosunku do ogółu uczniów, dzieje się tak mimo trwającego niżu demograficznego powodującego postępujące zmniejszanie się liczby uczniów w województwie opolskim. Ilustracją tego zjawiska jest również wykres 9.

Wykres 9

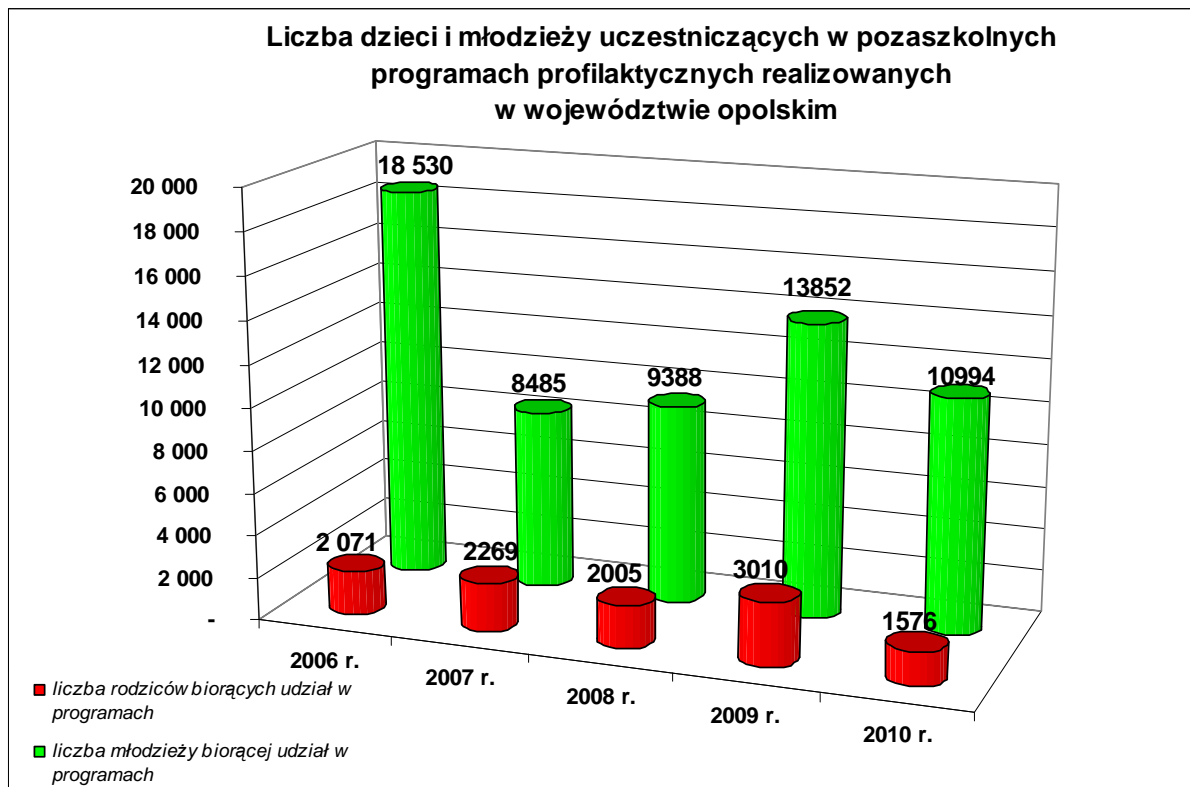

3. Pozaszkolne programy profilaktyczne realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Pozaszkolne programy profilaktyczne z reguły powinny odnosić się do obszaru profilaktyki selektywnej i/lub wskazującej. Od 2006 r. zaobserwować można duże wahania liczby młodzieży i rodziców uczestniczących w pozaszkolnych programach profilaktycznych

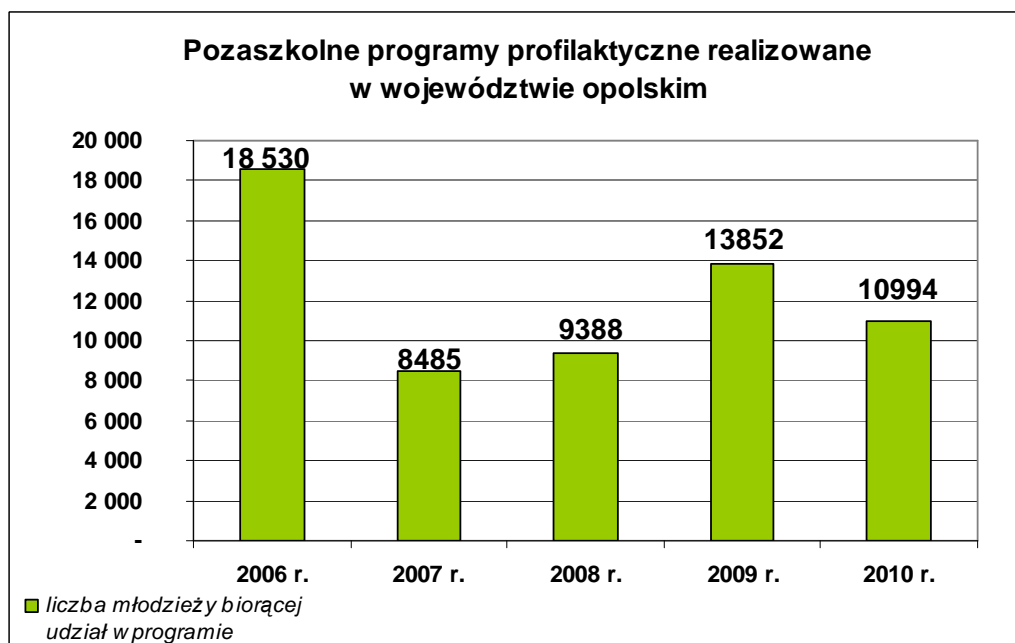
finansowanych przez gminy. Realizacja takich programów wymaga większej fachowości i przygotowania ze strony prowadzących je osób niż w przypadku programów z obszaru profilaktyki uniwersalnej, bowiem większe wyzwania stwarza uczestnicząca w nich młodzież.

Wykres 10

Kolejnych 6 wykresów przedstawia dane odnoszące się do pozaszkolnych programów profilaktycznych, finansowanych przez gminy województwa opolskiego, w ramach gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.

Wykres 11

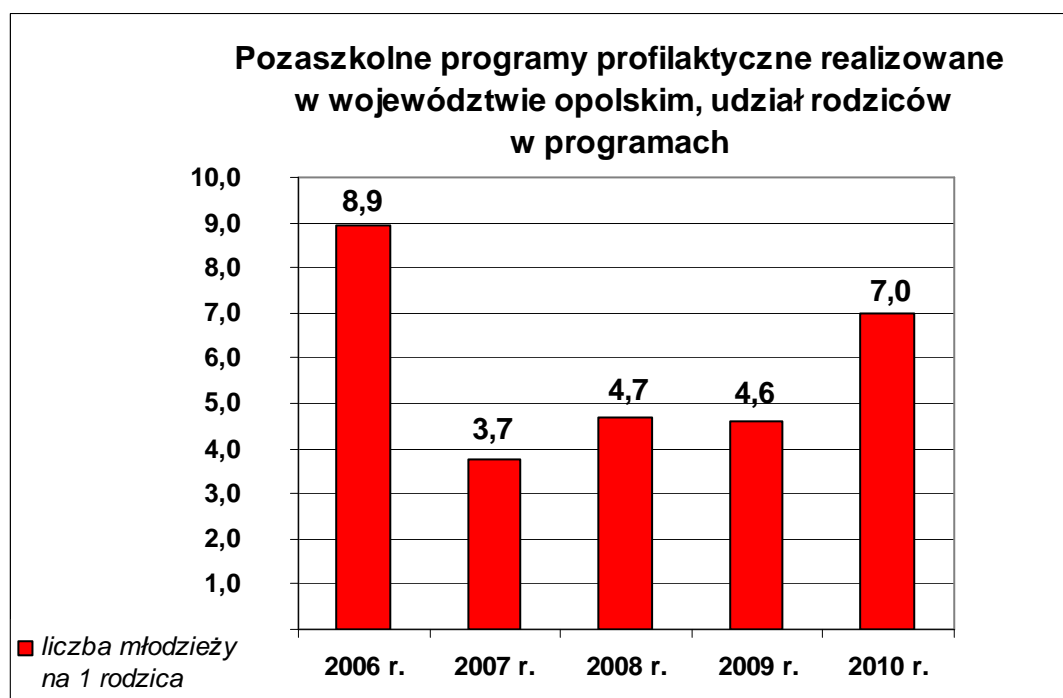

Wykres 12

W 2010 r. liczba rodziców uczestniczących w pozaszkolnych programach profilaktycznych osiągnęła najniższą wartość w ciągu ostatnich 5 lat.

Wykres 13

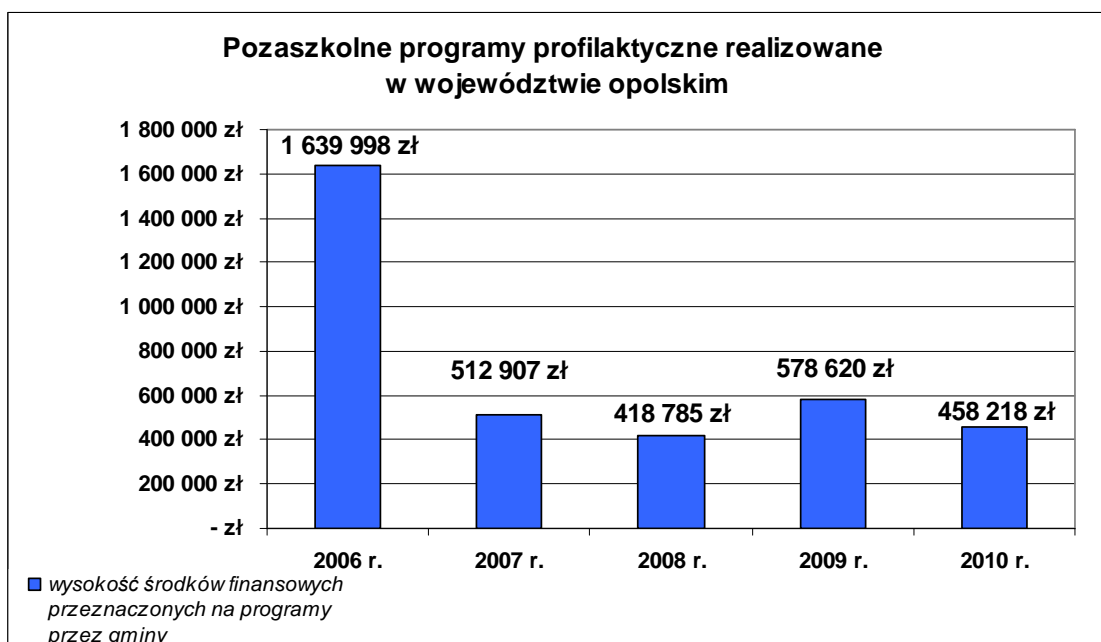
Liczba uczestników pozaszkolnych programów profilaktycznych przypadających na 1 rodzica biorącego udział w programie w 2010 r. wynosiła 7 – jest to wartość zbliżona do liczby uczniów uczestniczących w szkolnych programach profilaktycznych przypadających na 1 rodzica biorącego udział w programie w 2010 r. – ta wartość wynosiła 6,5. Zbieżność tych wartości jest interesująca, jeżeli wyjdziemy z założenia, że w programach

profilaktycznych dotyczących obszaru profilaktyki selektywnej i wskazującej – do jakich w dużej mierze powinny należeć pozaszkolne programy profilaktyczne – udział liczbowy młodzieży i rodziców powinien być zbliżony. Mamy więc do czynienia z sytuacją, w której pozaszkolne programy profilaktyczne dotyczą w znacznym stopniu profilaktyki uniwersalnej, albo też podobna niska frekwencja rodziców występuje w obu rodzajach programów i nie wpływa dodatnio na ich skuteczność.

Wykres 14

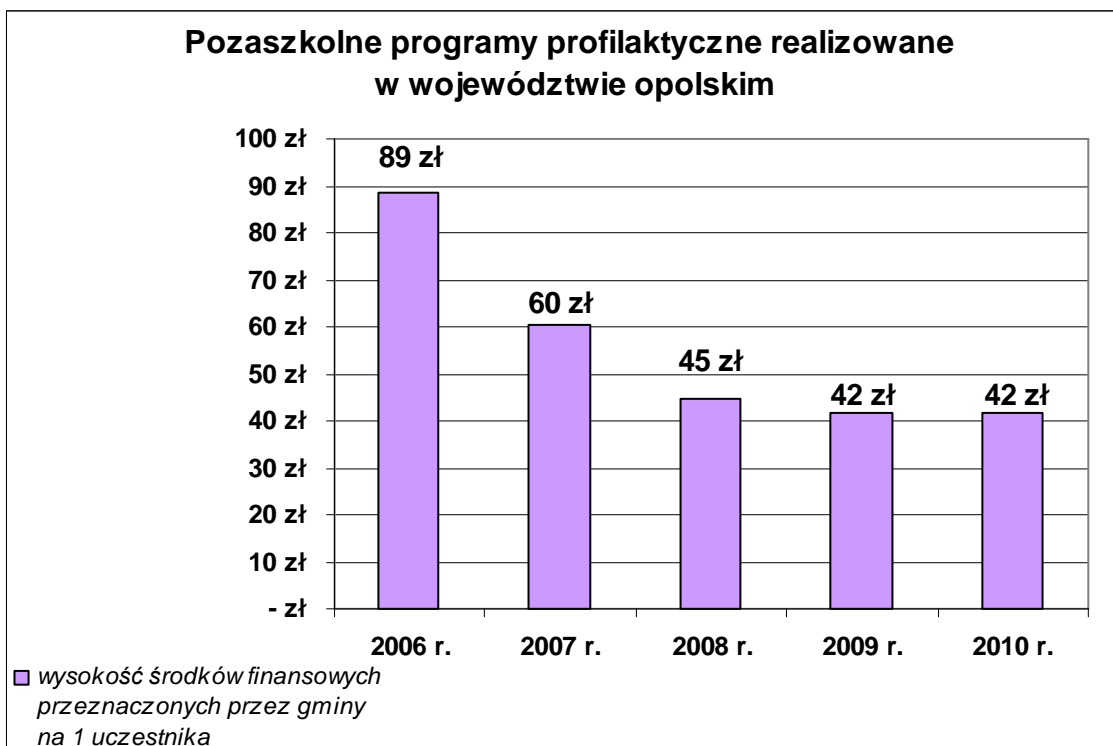
Wykres 15

Według danych PARPA w roku 2007 nastąpił drastyczny, trudny do wyjaśnienia, spadek środków finansowych wydatkowanych przez gminy województwa opolskiego na

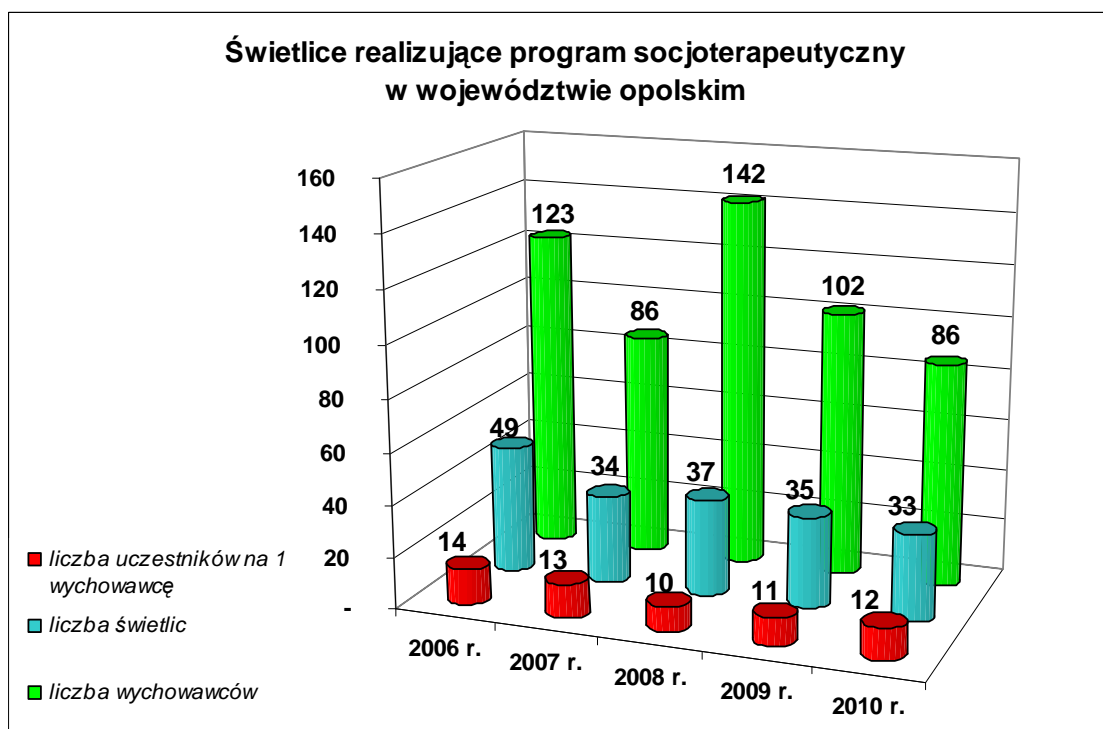
pozaszkolne programy profilaktyczne, a od 2007 r. miały miejsce spore wahania wysokości środków finansowych wydatkowanych na te programy.

Wykres 16

4. Świetlice realizujące program socjoterapeutyczny w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

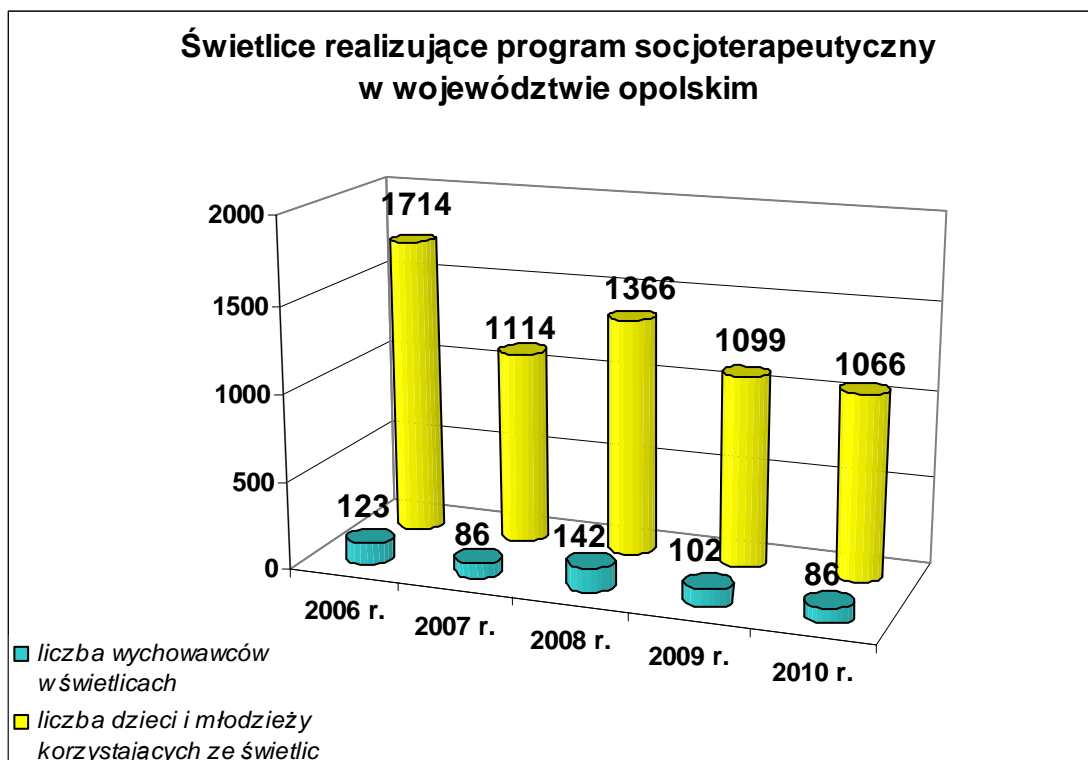
Wykres 17

Świetlice realizujące program socjoterapeutyczny związany z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych, są miejscem oddziaływań adresowanych do

grup zwiększonego ryzyka, związanego z używaniem środków psychoaktywnych. Wymagają zatrudnienia profesjonalistów o odpowiednim wykształceniu i umiejętnościach. To przedsięwzięcie kosztowne, ale potrzebne biorąc pod uwagę istniejące zagrożenia odnoszące się do dzieci i młodzieży. Od 2007 r. można mówić o stabilizacji liczby świetlic realizujących program socjoterapeutyczny w województwie opolskim. Niestety od 2008 r. poważnie spadła liczba wychowawców pracujących w tych świetlicach i w 2010 r. powróciła do poziomu z 2007 r.

Wykres 18

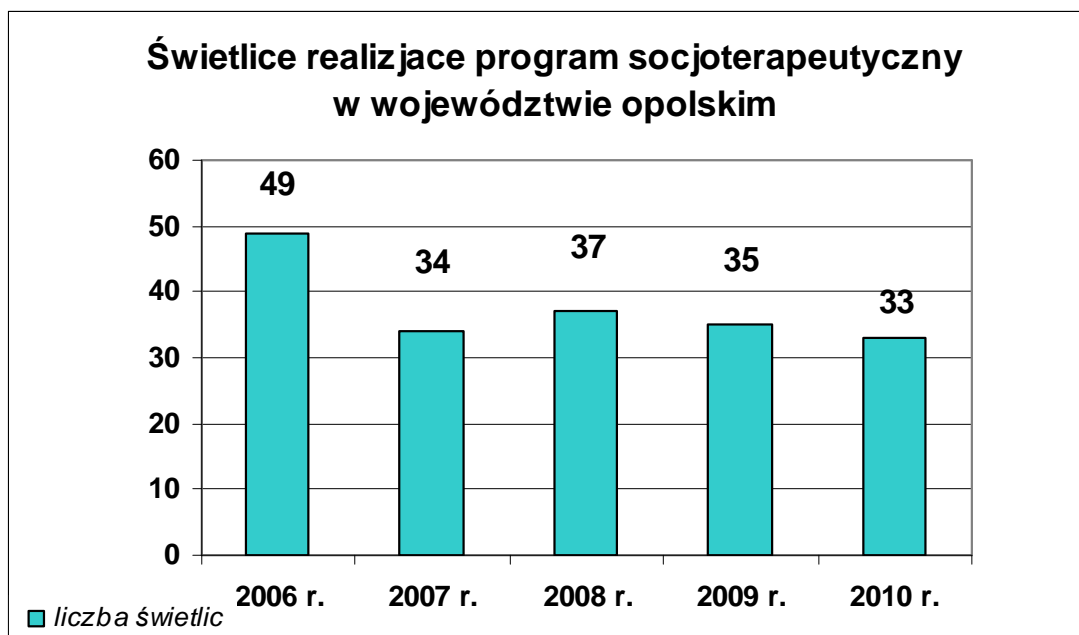

Według zaleceń Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych do zadań świetlicy z programem socjoterapeutycznym należy między innymi:

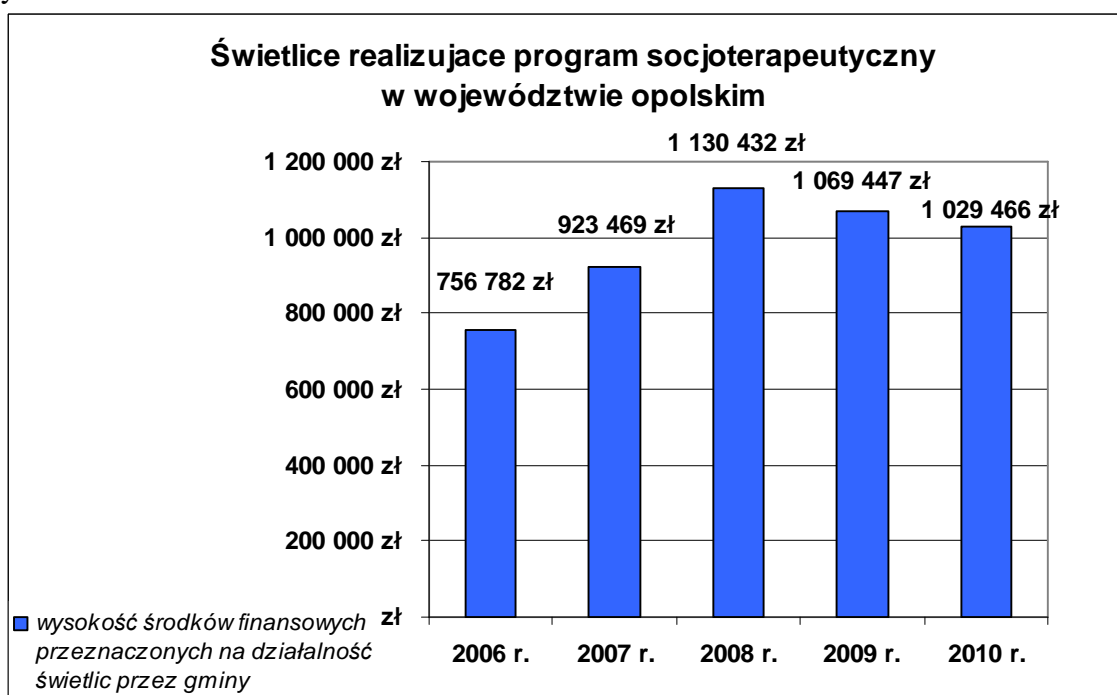
- sporządzanie diagnozy dziecka i jego sytuacji rodzinnej oraz szkolnej
- prowadzenie zajęć socjoterapeutycznych
- praca ze stałymi grupami dzieci oraz praca w kontakcie indywidualnym
- przygotowanie i realizacja indywidualnych programów rozwojowo-terapeutycznych
- utrzymywanie kontaktów z rodziną dziecka
- współpraca z instytucjami mogącymi pomóc rodzinom dzieci w rozwiązaniu ich problemów
- realizacja zajęć grupowych dla rodziców, np. dotyczących doskonalenia umiejętności wychowawczych
- regularne korzystanie z konsultacji i superwizji dotyczących pracy świetlicy ⁸

⁸ Rekomendacje..., s. 31-32.

Wykres 19

Wykres 20

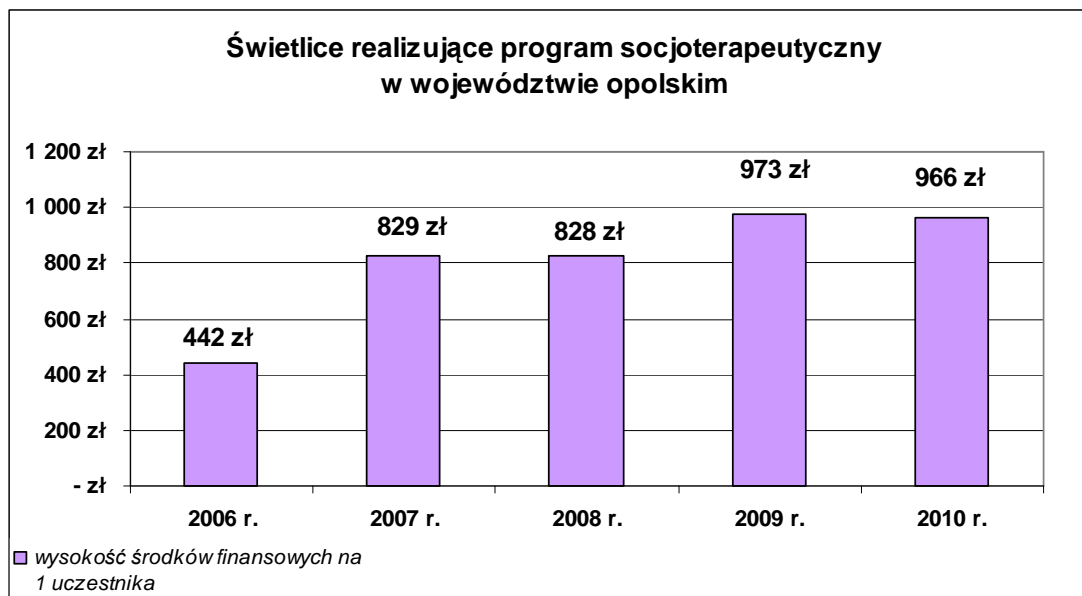

Wysokość środków finansowych przeznaczonych przez gminy województwa opolskiego na funkcjonowanie świetlic realizujących program socjoterapeutyczny od 2008 r. odznacza się względną stabilnością pomimo zarysowującej się lekkiej tendencji spadkowej. Trzeba podkreślić, że w 2010 r. wysokość tych środków finansowych na ten rodzaj świetlic jest wyższa niż środki finansowe wydatkowane osobno na profilaktykę szkolną oraz pozaszkolną. Dopiero suma środków na oba te rodzaje profilaktyki – wynosząca 1.244.262 zł – przewyższa środki wydatkowane na ten rodzaj świetlic. Oczywiście odrębną kwestią jest pytanie, na ile funkcjonowanie tych świetlic wynika z rzeczywistego zapotrzebowania na realizację wsparcia dla dzieci z rodzin alkoholowych i dysfunkcyjnych, a na ile jest

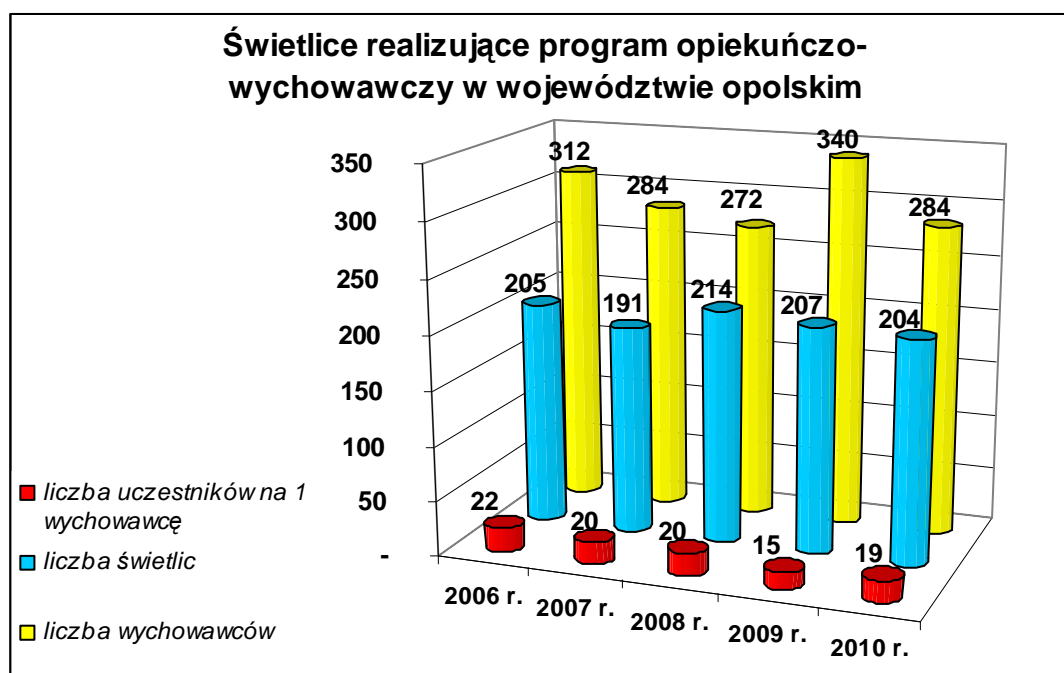
zwyczajnym uzupełnieniem infrastruktury miejsc opieki nad dziećmi, przy okazji niejako prowadzącym do realizacji mniej lub bardziej profesjonalnych oddziaływań socjoterapeutycznych. Rzeczywistość jest zapewne w tym przypadku bardzo zróżnicowana i możemy mieć do czynienia z różnymi motywacjami organizacji świetlic oraz z różnym poziomem profesjonalizmu ich prowadzenia.

Wykres 21

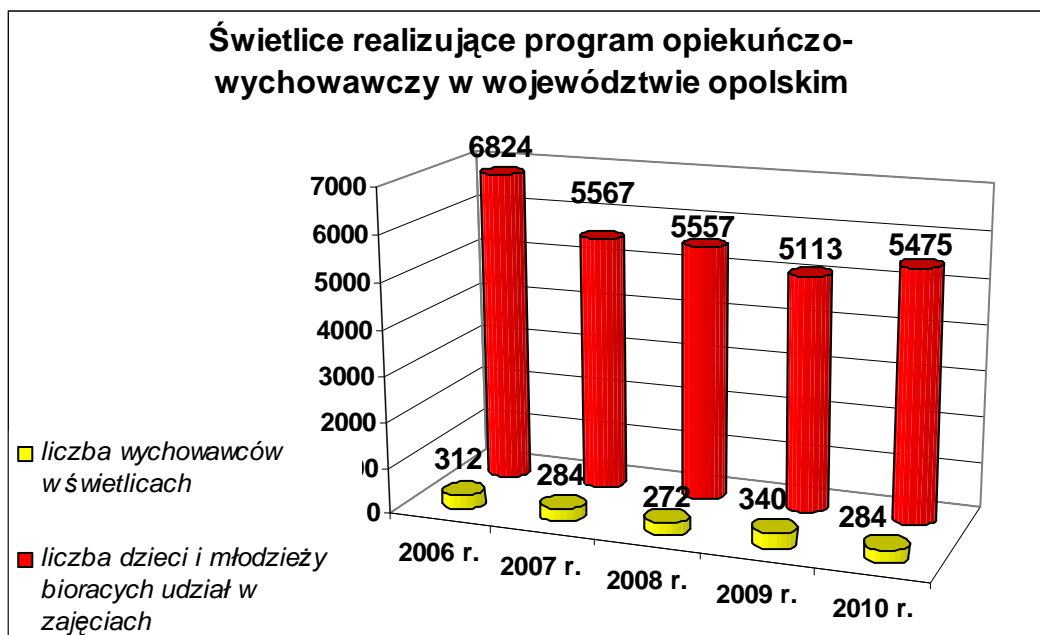

5. Świetlice realizujące program profilaktyczny w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

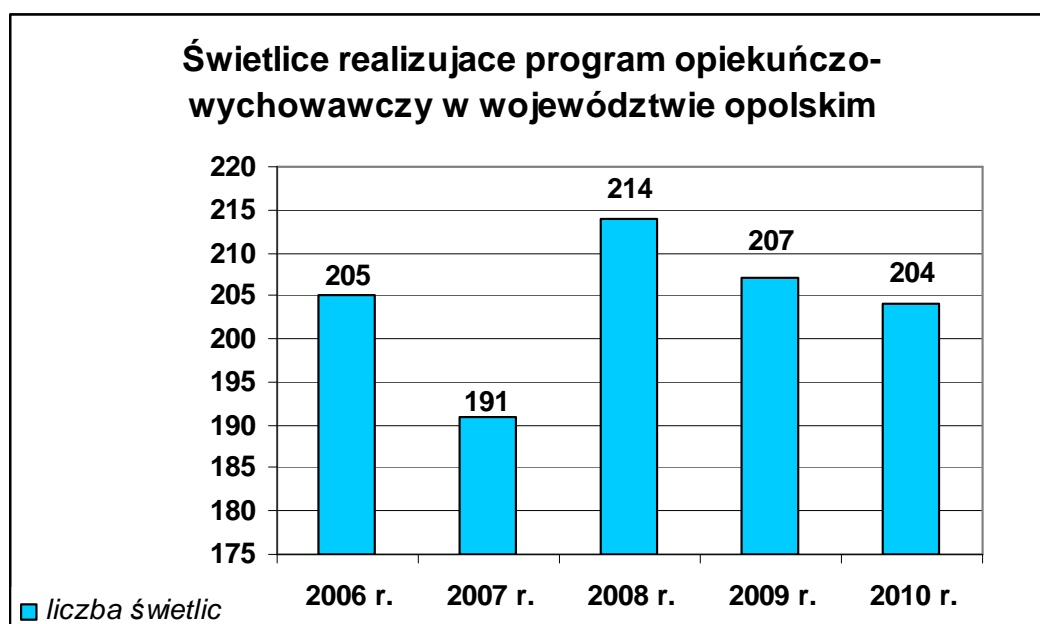
Wykres 22

Wykres 23

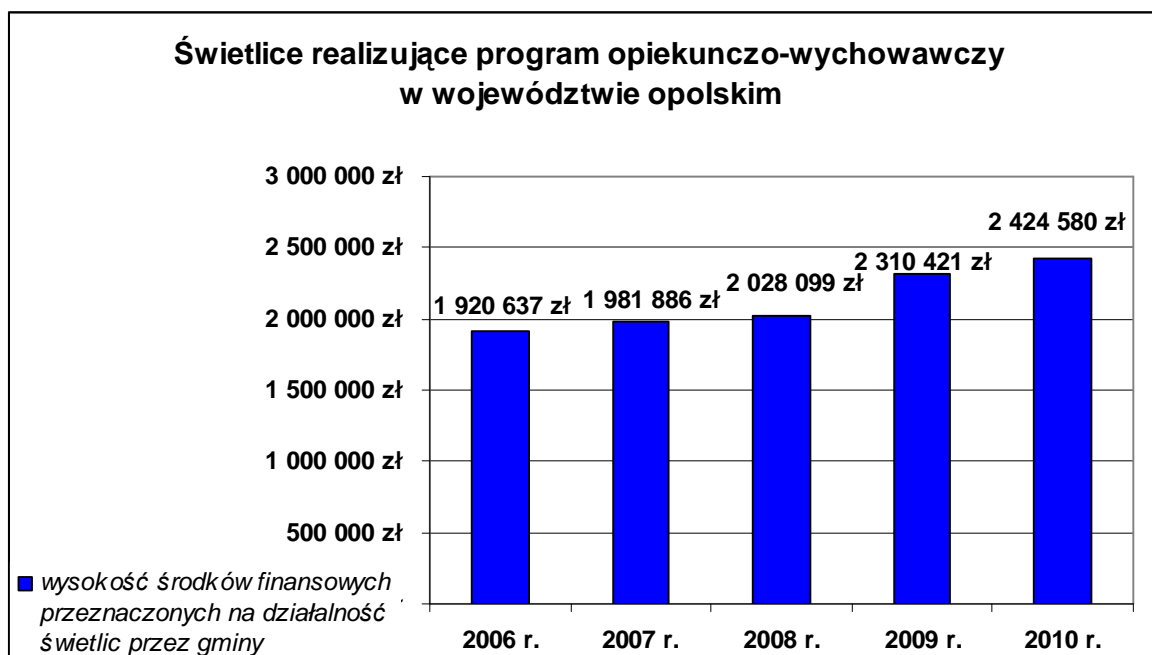

Wykres 24

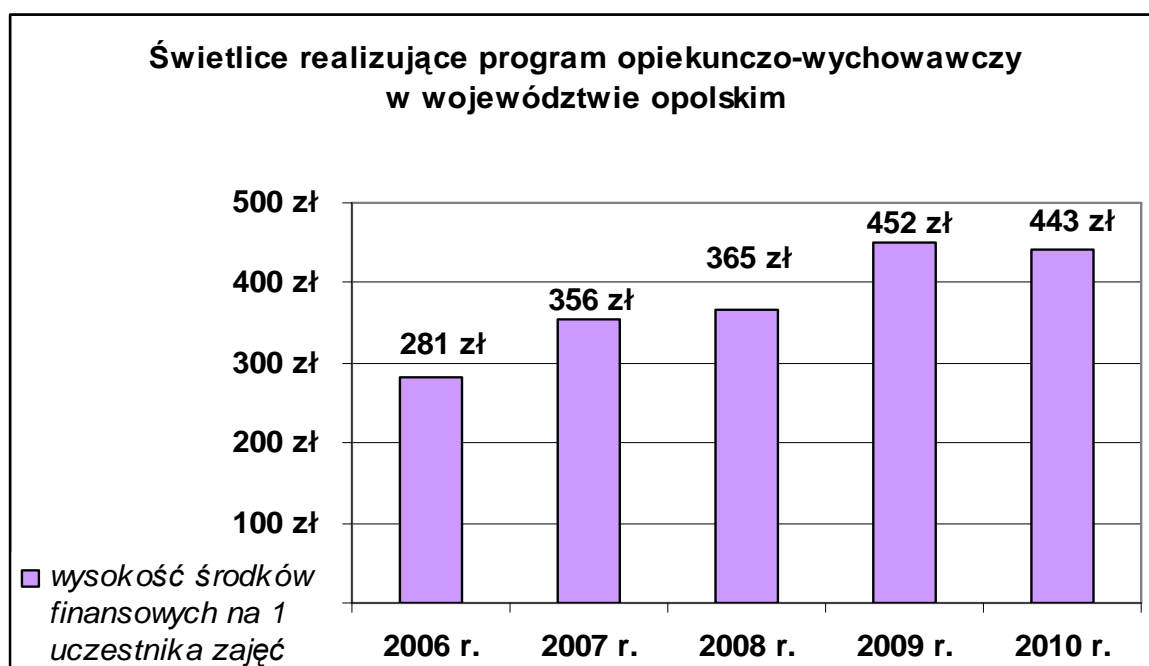

W przypadku świetlic z programem opiekuńczo-wychowawczym uczęszczało do nich w 2010 r. więcej osób (5.475) niż do świetlic z programem socjoterapeutycznym (1.066). Świetlice z programem opiekuńczo-wychowawczym są typowymi placówkami wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży. Podlegają takim samym rygorom jak inne podobne instytucje, winny zatem spełniać wymogi formalne i merytoryczne rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Wykres 25

Wykres 26

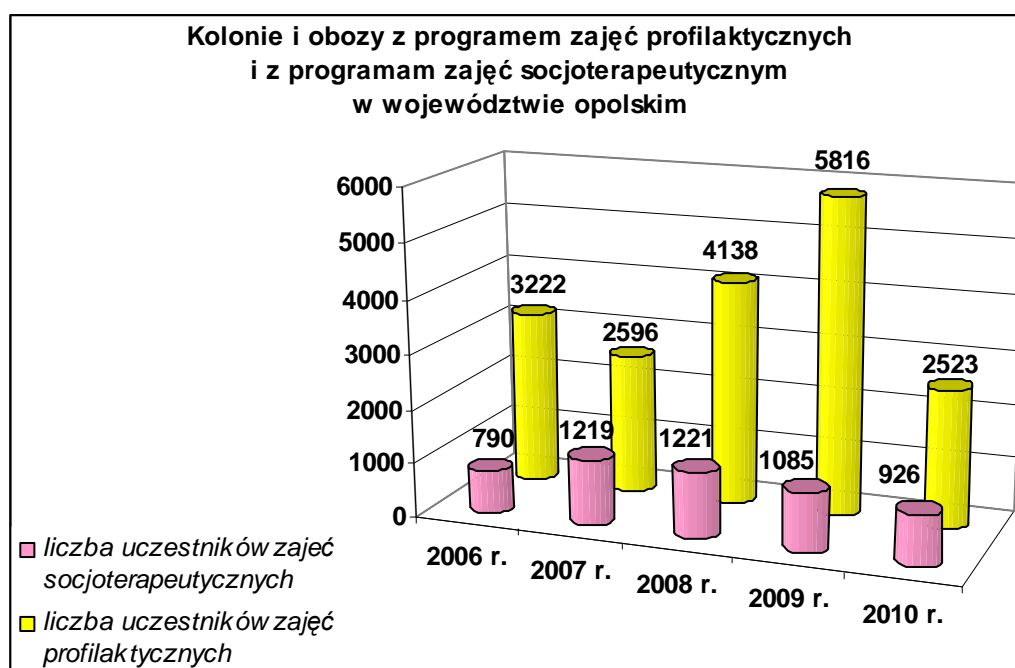

Niezależnie od możliwych uwag dotyczących funkcjonowania świetlic z programem opiekuńczo-wychowawczych, podobnych do zaprezentowanych wyżej odnośnie świetlic z programem socjoterapeutycznym – należy wyraźnie podkreślić, że „Procesom pozytywnej adaptacji dzieci i młodzieży sprzyjają również odpowiednie zasoby środowiska lokalnego – w tym: bezpieczne sąsiedztwo, dobry klimat szkoły, konstruktywne formy aktywności

dostępne w społeczności lokalnej, takie jak wolontariat, wspólnoty religijne, organizacje młodzieżowe oraz dostęp do miejsc rekreacji, świetlic i klubów młodzieżowych”⁹.

6. Kolonie i obozy z programem zajęć socjoterapeutycznych oraz kolonie i obozy z programem zajęć profilaktycznych realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Wykres 27

Do przedsięwzięć profilaktycznych zaliczać będziemy w tym przypadku :

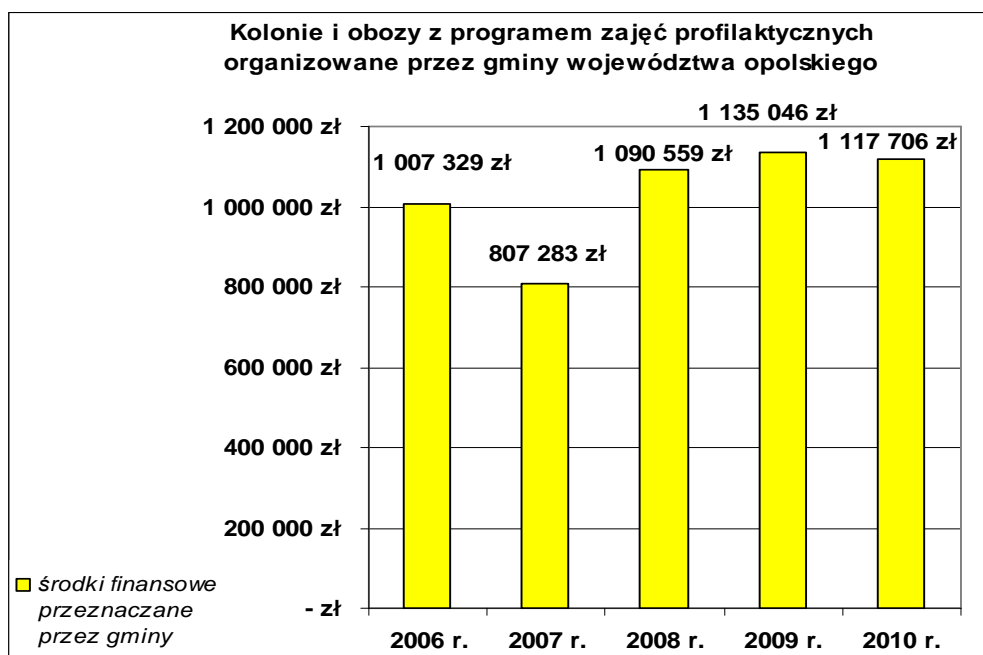
- kolonie i obozy z programem zajęć socjoterapeutycznych będące bardziej specjalistyczną z przedstawianych obecnie form oddziaływań, będą to zapewne oddziaływania z obszaru profilaktyki selektywnej i/lub wskazującej, adresowane do grup ryzyka pod względem używania środków psychoaktywnych
- kolonie i obozy z programem zajęć profilaktycznych, to mniej specjalistyczna forma oddziaływań mogąca mieścić się w obszarze profilaktyki uniwersalnej, ale także dotyczyć obszaru profilaktyki selektywnej ewentualnie również wskazującej.

W przypadku koloni z programem zajęć socjoterapeutycznych winno to być jedno z systemowych oddziaływań kierowane do dzieci i młodzieży z grup ryzyka pod względem używania środków psychoaktywnych, np. do dzieci i młodzieży z rodzin z problemem alkoholowym. W żadnym razie nie powinna to być jedyna forma wsparcia i pomocy dla

⁹ Ostaszewski Krzysztof, *Kompendium wiedzy...*s. 83.

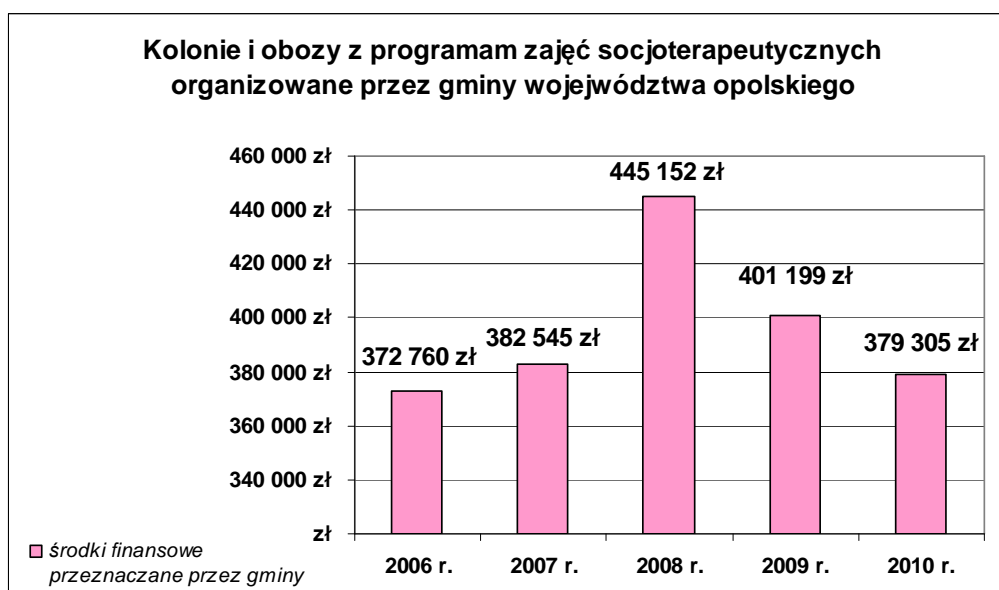
takich dzieci, natomiast kolonia taka powinna być np. okazją do wzmacniania czynników chroniących dzieci i młodzież przed zachowaniami ryzykownymi, także w obszarze problemów alkoholowych.

Wykres 28

W przypadku kolonii z programem profilaktycznym występuje niepokojące zjawisko bardzo znaczącego wzrostu kosztów jednostkowych wynikające z utrzymania się wydatków gmin w latach 2009-2010 na tym samym poziomie (Wykres 28) oraz z dużego spadku liczby uczestników zajęć profilaktycznych w 2010 r. (Wykres 27). Niestety jednym z wytłumaczeń tego stanu rzeczy może być to, że kolonie te są w istocie zwykłymi koloniami organizowanymi w atrakcyjnych miejscach na terenie Polski oraz za granicą.

Wykres 29

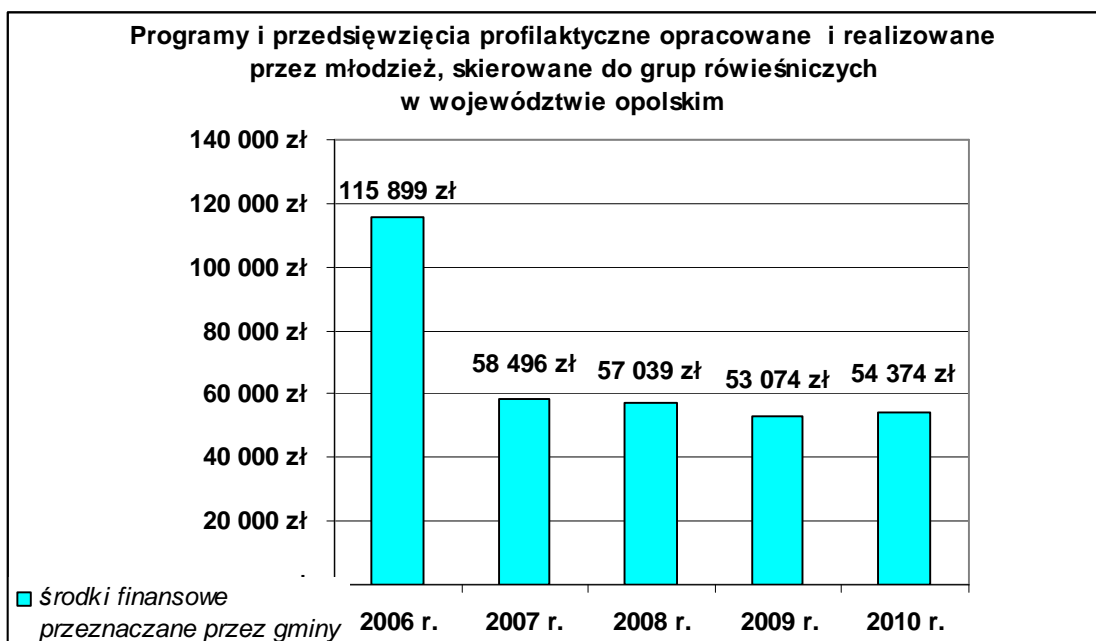

7. Programy i przedsięwzięcia profilaktyczne opracowane i realizowane przez młodzież, skierowane do grup rówieśniczych realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Wykres 30

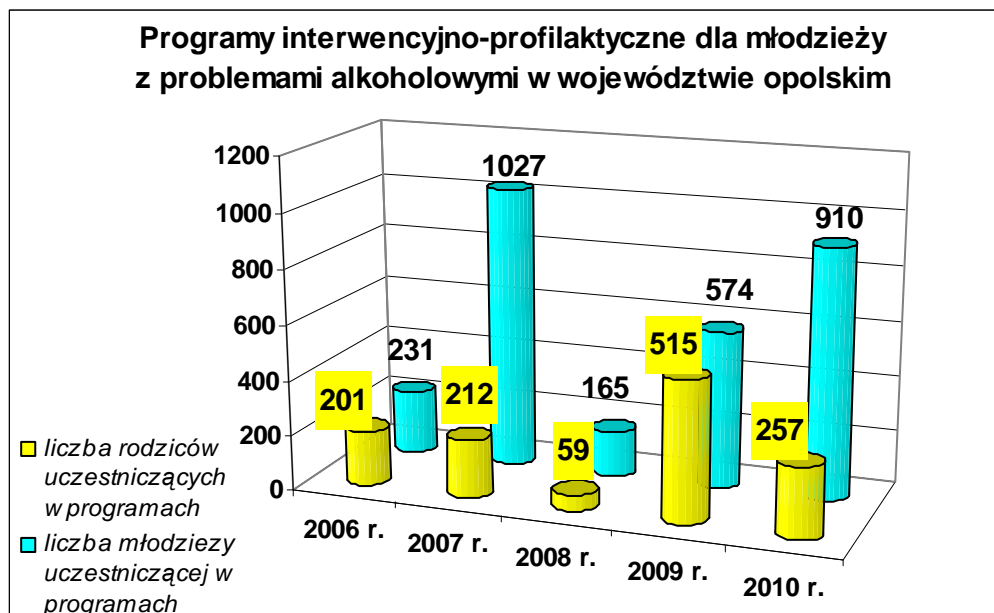
Wykres 31

Programy i przedsięwzięcia profilaktyczne opracowane i realizowane przez młodzież należą do niezbyt rozpowszechnionej tzw. profilaktyki rówieśniczej. Biorąc pod uwagę, że w tym przypadku są to działania z założenia posługujące się kodami kulturowymi czytelnymi i akceptowalnymi przez młode pokolenie - jest to jeden z bardziej rozwojowych rodzajów profilaktyki.

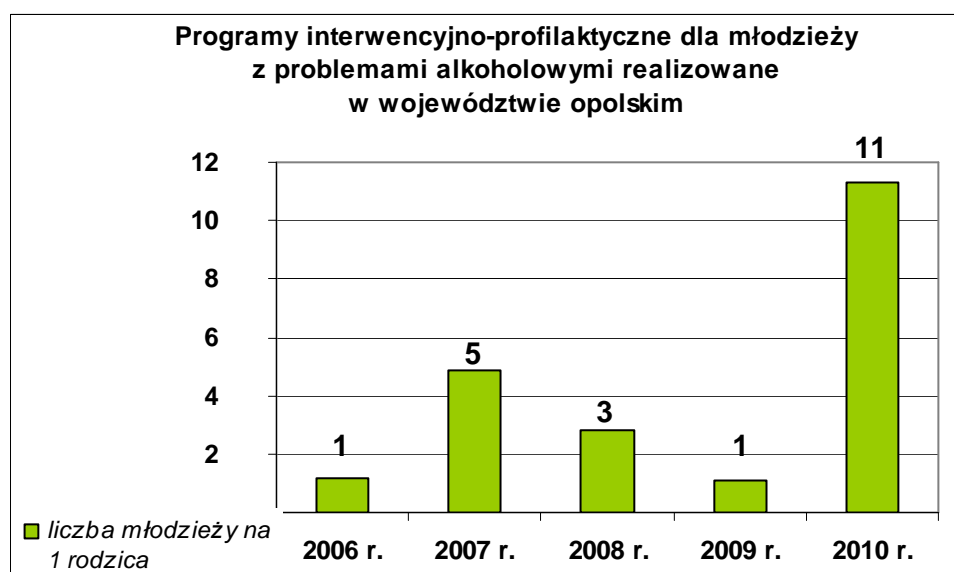
8. Programy interwencyjno-profilaktyczne dla młodzieży z problemami alkoholowymi realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Wykres 32

Programy interwencyjno-profilaktyczne dla młodzieży z problemami alkoholowymi należałoby zgodnie z zasadami teoretycznymi zaliczyć do profilaktyki wskazującej, bądź połączenia profilaktyki selektywnej ze wskazującą. Na uwagę zasługuje zbliżona liczba rodziców i młodzieży uczestniczących w takich programach w roku 2006 oraz 2009, niestety nie osiągalna w pozostałych latach.

Wykres 33

9. Szkolenia sprzedawców napojów alkoholowych realizowane w województwie opolskim w latach 2006-2010 według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Wykres 34

Skuteczną strategią profilaktyczną jest ograniczanie dostępności potencjalnych konsumentów do napojów alkoholowych, oczywiście w tym przypadku nie chodzi o wprowadzanie prohibicji, ale o stwarzanie barier w zakresie możliwości zakupu napojów alkoholowych przez osoby nieletnie zarówno w handlu detalicznym, jak i w gastronomii. Niestety po wyjątkowo obfitym pod względem liczby przeszkolonych sprzedawców napojów alkoholowych roku 2007 nastąpił drastyczny spadek w tej dziedzinie w 2008 r. z zaznaczającą się do 2010 r. tendencją spadkową.

10. Profilaktyka w gminach województwa opolskiego na podstawie danych Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii

Dane dostępne na stronie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii potraktowane zostały jako uzupełnienie wcześniej podanych informacji. KBd/sPN zbiera swoje informacje w odrębnym trybie od Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Można powiedzieć, że są to systemy uzupełniające się, chociaż dane zbierane przez PARPA w zakresie profilaktyki realizowanej i finansowanej przez gminy są obszerniejsze.

Materiały, które przetworzono w niżej prezentowanych wykresach pochodzą z raportu „Realizacja Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii przez gminy w 2009 roku

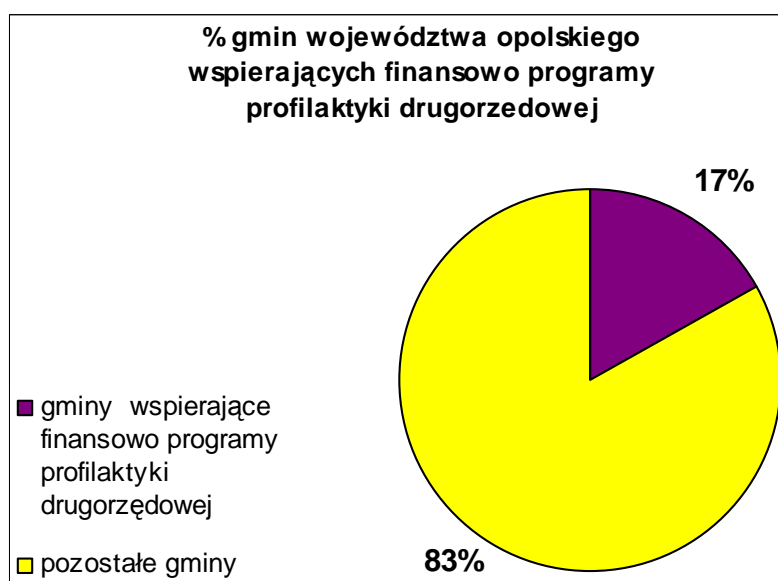
zakres działań i trendy”, który został sporządzony w Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

Należy także dodać, że nie istnieją odrębne profilaktyki „antyalkoholowa” i „antynarkotykowa”. W poszczególnych programach profilaktycznych mogą być tylko rozmaicie rozłożone akcenty, tzn. poszczególne programy bardziej mogą się odnosić do problematyki alkoholowej, narkotykowej, tytoniowej, czy też do zachowań ryzykownych.

Wykres 35

Wykres 36

Wykres 37

Wykres 38

11. Podsumowanie

Finansowanie adresowanych do dzieci, młodzieży programów i oddziaływań profilaktycznych dotyczących używania alkoholu oraz innych środków psychoaktywnych odbywa się w głównej mierze poprzez budżety gmin, za pomocą środków finansowych przeznaczonych na realizację gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, w mniejszej mierze gminnych programów przeciwdziałania narkomanii. Przedsięwzięcia, które w istotny sposób wiążą się merytorycznie z pojęciem programu profilaktycznego, biorąc pod uwagę ich specyfikę, podzielić można na:

- 1) Realizację szkolnych programów profilaktycznych
- 2) Realizację pozaszkolnych programów profilaktycznych
- 3) Funkcjonowanie świetlic realizujących program socjoterapeutyczny, w tym dla dzieci z rodzin alkoholowych
- 4) Funkcjonowanie świetlic realizujących program opiekuńczo-wychowawczy, w tym dla dzieci z rodzin alkoholowych
- 5) Organizację koloni i obozów z program zajęć socjoterapeutycznych, w tym dla dzieci z rodzin alkoholowych
- 6) Organizację koloni i obozów z programem zajęć profilaktycznych w zakresie problematyki alkoholowej, w tym dla dzieci z rodzin alkoholowych
- 7) Programy i przedsięwzięcia profilaktyczne opracowane i realizowane przez młodzież
- 8) Realizację programów interwencyjno-profilaktycznych dla młodzieży z problemami alkoholowymi
- 9) Realizację szkoleń dla sprzedawców napojów alkoholowych

Powyższy katalog nie wyczerpuje zakresu działań gmin w obszarze profilaktyki uzależnień, ale odnosi się do tematu niniejszego opracowania, pozwalając na lepszą precyzję oglądu problematyki realizacji programów profilaktycznych.

Spośród wskazanych wyżej rodzajów przedsięwzięć w 2010 r., najwięcej środków finansowych gminy przeznaczyły kolejno na funkcjonowanie świetlic realizujących program opiekuńczo-wychowawczy – 2.424.580 zł, organizację koloni i obozów z programem zajęć profilaktycznych w zakresie problematyki alkoholowej - 1.117.706 zł, funkcjonowanie świetlic realizujących program socjoterapeutyczny – 1.029.466 zł. Są to trzy najbardziej popularne, wśród gmin pod względem poniesionych kosztów przedsięwzięcia profilaktyczne z wyżej wymienionych. Trzeba w tym miejscu postawić pytanie, na ile są to przedsięwzięcia wynikające z autentycznych potrzeb rozwiązywania problemów alkoholowych lub problemów uzależnień, a na ile są to przedsięwzięcia jedynie uzupełniające infrastrukturę i działania pomocy społecznej oraz oświaty. Podobnego rodzaju wątpliwości wyrazili autorzy „Narodowego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2011-2015” przyjętego uchwałą Rady Ministrów w dniu 22 marca 2011 r. W programie tym VI problem strategiczny został określony jako „*Pogarszająca się jakość działań podejmowanych przez gminy w ramach gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz wydatkowanie środków z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż detaliczną napojów alkoholowych na zadania niezwiązane z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych (naruszenie art. 18² ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi)*”.

Powyższe zagadnienie jakości działań gmin w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych wiąże się np. z realizacją pozalekcyjnych zajęć sportowych. Są to przedsięwzięcia, których realizacja i finansowanie w ramach gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych jest zgodna z ustawą z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

W 2010 r. gminy województwa opolskiego wydatkowały poprzez tą ścieżkę na pozalekcyjne zajęcia sportowe 1.064.371 zł, a w zajęciach uczestniczyło 16.424 osób. Problem polega natomiast na tym, że według raportu z badań stanu zdrowia fizycznego, psychicznego i psychospołecznego młodzieży województwa opolskiego, zrealizowanych w 2011 r. przez Instytut Matki i Dziecka w Warszawie „Wykazano, że częściej upijają się uczniowie, którzy mieli wysoki poziom aktywności fizycznej w porównaniu do uczniów z niskim poziomem”¹⁰. To tylko jeden z trudno rozwiązywalnych problemów, na które można natrafić w obszarze związanym z profilaktyką uzależnień.

Samorząd województwa opolskiego nie może konkurować z gminami pod względem wielkości finansowania przedsięwzięć w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii. Może jednak podejmować działania, które będą próbą wsparcia i ukierunkowywania działań gmin z poszanowaniem odrębności i samorządności gmin. Temu służą między innymi badania problematyki alkoholowej i narkotykowej, w tym związanej z profilaktyką.

W 2011 r. przeprowadzone zostały w województwie opolskim dwa poważne przedsięwzięcia badawcze. Pierwsze, to wskazane wyżej badania stanu zdrowia młodzieży zrealizowane przez Instytut Matki i Dziecka w Warszawie, drugie - to badania używania alkoholu, narkotyków, tytoniu i dopalaczy przez młodzież zrealizowane przez Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie.

Wspieranie samorządów lokalnych będzie realizowane m.in. poprzez promocję i udostępnianie wyników już zrealizowanych badań, wymianę informacji dotyczących dalszych opracowań tych wyników, a także przygotowanie i realizację wspólnie z wyższymi uczelniami regionu nowych przedsięwzięć edukacyjnych i być może badawczych, odnoszących się do profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień.

Okazję do realizacji przez samorząd województwa nowatorskich przedsięwzięć profilaktycznych stworzy możliwość wykorzystania dla profilaktyki i promocji zdrowia projektu „Opolska eSzkoła, szkołą ku przyszłości”.

---

¹⁰Małkowska-Szkućnik Agnieszka, Mazur Joanna, *Stan zdrowia młodzieży szkolnej w województwie opolskim. Część 2. Zdrowie fizyczne i zachowania zdrowotne. Raport z badań internetowych przeprowadzonych w 2011 r. (Wersja 1.3)*, s.113.

Nie do przecenienia będzie także wykorzystanie doświadczeń dotychczasowej współpracy z regionalną telewizją publiczną dla podjęcia próby medialnej edukacji rodziców w zakresie podwyższania ich kompetencji wychowawczych, tak ważnych w profilaktyce problemów uzależnień.

Wyzwaniem dla działań z obszaru profilaktyki uzależnień, podejmowanych przez samorząd województwa opolskiego, pozostaje realne osiągnięcie efektu synergii mogącego wynikać z realizacji kilku - w niektórych obszarach zbieżnych - programów, tzn. wojewódzkiego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, wojewódzkiego programu przeciwdziałania narkomanii, wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz tworzonego aktualnie regionalnego programu ochrony zdrowia psychicznego. Będzie to wyzwanie tym poważniejsze, że przy zwiększającej się liczbie programów, zasoby finansowe i kadrowe dostępne dla ich realizacji nie ulegają i nie ulegną zwiększeniu.

Wobec szybko zmieniającej się rzeczywistości społecznej, gospodarczej i politycznej tworzącej tło dla adresowanych do dzieci i młodzieży oddziaływań profilaktycznych, w tym realizacji programów profilaktycznych w zakresie problematyki alkoholowej i narkotykowej - potrzebne jest poszukiwanie przez samorzady rozwiązań inspirowanych funkcjonowaniem think tanków. Powyższe dotyczy również wspierania gminnej profilaktyki uzależnień przez samorząd województwa.

Opracowanie :
Jacek Ruszczewski
Natalia Batkowska